

NOUTĂȚI NUMISMATICE HISTRIENE

CONSTANTIN PREDĂ

Histria, cea mai veche colonie grecească de pe coasta de vest a Mării Negre, a reprezentat, în secolele VI-V a.Chr., principalul centru comercial de pe întreg litoralul vest și nord-pontic. La câștigarea unei asemenea poziții de frunte, un rol esențial l-au jucat bunele relații ale acesteia cu geții de la Dunărea de Jos. Așa se explică faptul că orașul își va crea în zonă puncte proprii de sprijin, ca Niconium, astăzi localitatea Roxolani, de pe Limanul Nistrului¹, *Istrianon Limen*², localizat între Tyras și Olbia, și, după toate probabilitățile, chiar Tomis³ și Argamum⁴.

În vederea intensificării și extinderii relațiilor și a satisfacerii nevoilor proprii ale pieței interne se impunea găsirea și folosirea unui mijloc de schimb. Cel dintâi mijloc de schimb adoptat de Histria, mai apoi, se pare, și de alte orașe vest-pontice, n-a fost moneda propriu-zisă, ci un obiect cu valoare și întrebuințare monetară. Cum în hinterlandul din zona vest și nord-pontică se utilizau în secolele VII-VI a.Chr. pe scară largă, drept arme, vârfurile de săgeți cu trei muchii și aripioară, grecii histrieni aveau să ia ca model pentru mijlocirea schimburilor un astfel de obiect. De aici au rezultat două tipuri de obiecte-monedă. Primul dintre acestea, probabil cel mai vechi, a apărut prin scoaterea din uz a unui anumit număr de vârfuri de săgeți, cărora li s-a retezat vârful și li s-a umplut cu plumb tubul de înmănușare. Cel de-al doilea tip, reprezentativ pentru întreg acest proces premonetar, se prezintă ca un mijloc de schimb elaborat: el îmbracă forma unei frunze, îndepărtându-se complet de tipul de săgeată. După câte se pare, ele imită frunzele de laur, eventual pe cele de salcie, având redată nervura mediană și pedunculul, acesta din urmă datorându-se procesului tehnic realizat prin turnare.

Nu vom stăruii asupra principalelor probleme referitoare la originea și circulația acestor interesante și neobișnuite obiecte cu valoare și întrebuințare monetară, deoarece despre ele s-a vorbit și s-a scris în repetate rânduri. Reamintim doar că, în ceea ce ne privește, considerăm că inițiatorul și principalul autor-emitent al vârfurilor de săgeți-monedă nu putea, la această dată, să fie alt oraș decât Histria⁵. În favoarea opiniei noastre pledează, în primul rând, poziția economică dominantă a orașului în toată zona vest și nord-pontică și, în al doilea rând, concentrarea celor mai multe și mai reprezentative descoperiri în teritoriul rural și pe piața Histriei, precum și în centrele dominate de același oraș, printre care se

numara Niconium-Roxolani, Iomis și Argamum. Această numă înseamnă că, la un moment dat, respectivul proces premonetar nu a putut să fie înșușit și de alte colonii din zona vest-pontică⁶. Descoperirea marelui tezaur de la Atiya⁷, precum și unele piese izolate din teritoriul coloniei Apollonia, pe care sunt redată sigla A și o ancoră, pot servi ca argument în acest sens⁸.

a. În vremea din urmă, au intrat în posesia domnului Miltiade Cărlan din București, două vârfuri de săgeți-monedă, din seria principală, cu indicația că s-au descoperit în apropiere de cetatea Histria⁹. Cele două piese sunt deosebite de tot ceea ce s-a cunoscut până în prezent în teritoriul dobrogean. Pe una dintre ele este redată sigla A (fig. 1/1), iar pe cealaltă este imprimată o roată cu patru spițe (fig. 1/2). Însemnele vin să lămurească unele probleme de ordin cronologic, religios și de localizare a centrului de emisie.

După cum s-a văzut mai sus, un obiect similar, cu sigla A, mai este cunoscut în părțile Apolloniei Pontice. În acest caz am fi tentați să credem că sigla A n-ar putea reprezenta decât inițiala numelui orașului emitent. Apariția unui exemplar similar în *chora* Histriei ne determină să adoptăm o altă explicație a siglei A. Se știe că atât Histria, cât și Apollonia au avut ca zeu protector principal pe Apollon. În plus, obiectele-monedă în formă de frunză de laur au, după toate probabilitățile, o strânsă legătură cu cultul lui Apollon practicat în cele două orașe¹⁰. Nu dorim cu tot dinadinsul să admitem că litera A ar putea fi inițiala numelui lui Apollon, mai ales dacă ținem seama de faptul că, de regulă, asemenea sigle, aplicate însă pe monede, sunt puse în legătură cu numele magistraților și al atelierelor. Apariția aceleiași sigle pe câteva vârfuri de săgeți-monedă ar putea să nu fie o simplă întâmplare. Dimpotrivă, asocierea respectivă poate constitui un argument în plus cu privire la legătura directă ce urmează a fi făcută între obiectele premonetare în formă de frunză de laur și cultul zeului Apollon. Ca atare, n-am exclude cătuși de puțin opinia potrivit căreia sigla A ar putea reprezenta inițiala zeului Apollon. În această privință trebuie să ținem seama de faptul că ne aflăm într-o perioadă timpurie, când practica aplicării siglelor monetare nu ajunsese să se introducă, aceasta devenind curentă la Histria începând cu secolul al IV-lea a.Chr. Este probabil ca, dată fiind împrejurarea că nu era posibilă reprezentarea efigiei zeului pe asemenea obiecte, să se fi recurs la înlocuirea acesteia cu sigla A.

O a doua piesă (obiect-monedă) în formă de frunză de laur prezintă, ca și prima, un interes cu totul deosebit. Pe una din fețe a fost imprimată o roată cu patru spițe, aidoma celei de pe primele monede de bronz emise de Histria cândva la mijlocul și în a doua jumătate a secolului al V-lea și în primele decenii ale veacului următor (fig. 1/2). Aceași descoperire este menționată ca fiind făcută la Sinoie (jud. Constanța)¹¹. Independent de locul exact de proveniență, cert este faptul că aceasta apare în *chora* Histriei, întrucât distanța dintre zona înconjurătoare a orașului grecesc și teritoriul satului Sinoie se înscrie în zona directă de activitate histriană.

Această nouă și deosebit de interesantă descoperire are o triplă semnificație și importanță totodată. Prima dintre acestea se referă la felul în care este interpretată roata în numismatică în general și în cea histriană în special. În ultima vreme, roata de pe amisiunile histriene a fost interpretată ca simbol solar¹². O astfel de opinie

este întru totul plauzibilă, recenta descoperire venind în sprijinul acesteia. Aplicarea roții pe tipul de obiect-monedă în formă de frunză de laur nu poate fi întâmplătoare. Asocierea celor două simboluri are la bază o certă semnificație religioasă, ambele urmând a fi puse în relație cu cultul zeului Apollon la Histria, ca și cu poziția de prim ordin pe care acest zeu o ocupa în viața spirituală a orașului.

Aceste două simboluri se constituie în cele mai vechi dovezi sigure ale adoptării de către Histria a lui Apollon ca zeu principal al cetății. În sprijinul unei astfel de concluzii pot fi aduse și alte argumente de ordin numismatic, arheologic și epigrafic. În a doua jumătate a secolului al IV-lea a.Chr., Histria emite monede cu efigia lui Apollon cu cunună de lauri, iar în veacurile următoare, monede cu același zeu, în alte ipostaze, și cu capul lui Helios. Emblema orașului, vulturul pe delfin, prezintă frecvent în întreaga monetărie histriană, pare să fie și ea în strânsă legătură cu cultul lui Apollon. Din domeniul arheologic dispunem, de asemenea, de o serie de măturii de o deosebită însemnătate, din rândul cărora fac parte: templu, altar, portic, o statuie de bronz, precum și capul unei statui monumentale reprezentând pe Helios. Din punct de vedere epigrafic, Apollon este atestat la Histria cu epitetele de *Iatros* și *Pholeuterios*¹³.

Cea de-a doua problemă pe care o ridică vârful de săgeată-monedă pe care s-a aplicat o roată este de ordin cronologic. Deși s-a considerat de mai multă vreme că monedele histriene cu roata urmează imediat în timp obiectelor premonetare de tipul vârfurilor de săgeți, dispunem acum de o dovadă concretă. În plus, se poate admite că a existat chiar un moment de interferență, când circulau ambele mijloace de schimb. Ținând seama că semnele premonetare amintite sunt datate, îndeobște, în a doua jumătate a secolului al VI-lea și primele decenii ale secolului al V-lea a.Chr., iar monedele cu roata începând cu mijlocul secolului al V-lea și până către mijlocul secolului al IV-lea a.Chr., ar rezulta că cele două mijloace de schimb circulau împreună prin anii 460–450 a.Chr. În această privință este semnificativ faptul că piesa în formă de frunză de laur mai sus pomenită a fost turnată o dată cu simbolul în formă de roată cu patru spițe. Cu alte cuvinte, nu poate fi vorba aici de aplicarea unei contramărci ulterior emiterii acesteia. Raritatea unor asemenea piese ne dovedește că ne aflăm într-o etapă în care vârfurile de săgeți-monedă nu mai erau în uz curent și dominant, ci numai ca exemplare rare și izolate, care circulau în virtutea tradiției. De asemenea, este limpede că din aceeași perioadă, poate chiar înainte de mijlocul secolului al V-lea a.Chr., concomitent cu baterea primelor monede de argint, se trece și la turnarea celor dintâi emisiuni histriene de bronz.

În al treilea rând, aceeași descoperire vine să aducă un plus de clarificare în ceea ce privește stabilirea locului de emiterie a vârfurilor de săgeți-monedă, eliminând astfel, cel puțin în parte, unele din ezitățile de până acum. Se știe acum foarte bine că roata a fost utilizată de Histria, ca simbol, pe aversul primelor sale emisiuni de bronz. Imprimarea aceleiași reprezentări, fără nici o deosebire, pe un astfel de obiect-monedă s-a făcut, fără nici un dubiu, în atelierele Histriei. De aici rezultă, cu destulă claritate, că Histria, așa cum am afirmat-o în mai multe rânduri, poate fi considerată ca fiind cel dintâi și cel mai important emitent al acestui interesant mijloc de schimb premonetar.

numără Niconium-Roxolani, Tomis și Argamum. Aceasta nu înseamnă că, la un moment dat, respectivul proces premonetar nu a putut să fie însușit și de alte colonii din zona vest-pontică⁶. Descoperirea marelui tezaur de la Atiya⁷, precum și unele piese izolate din teritoriul coloniei Apollonia, pe care sunt redată sigla A și o ancoră, pot servi ca argument în acest sens⁸.

a. În vremea din urmă, au intrat în posesia domnului Miltiade Cârlan din București, două vârfuri de săgeți-monedă, din seria principală, cu indicația că s-au descoperit în apropiere de cetatea Histria⁹. Cele două piese sunt deosebite de tot ceea ce s-a cunoscut până în prezent în teritoriul dobrogean. Pe una dintre ele este redată sigla A (fig. 1/1), iar pe cealaltă este imprimată o roată cu patru spițe (fig. 1/2). Însemnele vin să lămurească unele probleme de ordin cronologic, religios și de localizare a centrului de emiterie.

După cum s-a văzut mai sus, un obiect similar, cu sigla A, mai este cunoscut în părțile Apolloniei Pontice. În acest caz am fi tentați să credem că sigla A n-ar putea reprezenta decât inițiala numelui orașului emitent. Apariția unui exemplar similar în *chora* Histriei ne determină să adoptăm o altă explicație a siglei A. Se știe că atât Histria, cât și Apollonia au avut ca zeu protector principal pe Apollon. În plus, obiectele-monedă în formă de frunză de laur au, după toate probabilitățile, o strânsă legătură cu cultul lui Apollon practicat în cele două orașe¹⁰. Nu dorim cu tot dinadinsul să admitem că litera A ar putea fi inițiala numelui lui Apollon, mai ales dacă ținem seama de faptul că, de regulă, asemenea sigle, aplicate însă pe monede, sunt puse în legătură cu numele magistraților și al atelierelor. Apariția aceleiași sigle pe câteva vârfuri de săgeți-monedă ar putea să nu fie o simplă întâmplare. Dimpotrivă, asocierea respectivă poate constitui un argument în plus cu privire la legătura directă ce urmează a fi făcută între obiectele premonetare în formă de frunză de laur și cultul zeului Apollon. Ca atare, n-am exclude cătuși de puțin opinia potrivit căreia sigla A ar putea reprezenta inițiala zeului Apollon. În această privință trebuie să ținem seama de faptul că ne aflăm într-o perioadă timpurie, când practica aplicării siglelor monetare nu ajunsese să se introducă, aceasta devenind curentă la Histria începând cu secolul al IV-lea a.Chr. Este probabil ca, dată fiind împrejurarea că nu era posibilă reprezentarea efigiei zeului pe asemenea obiecte, să se fi recurs la înlocuirea acesteia cu sigla A.

O a doua piesă (obiect-monedă) în formă de frunză de laur prezintă, ca și prima, un interes cu totul deosebit. Pe una din fețe a fost imprimată o roată cu patru spițe, aidoma celei de pe primele monede de bronz emise de Histria cândva la mijlocul și în a doua jumătate a secolului al V-lea și în primele decenii ale veacului următor (fig. 1/2). Aceeași descoperire este menționată ca fiind făcută la Sinoie (jud. Constanța)¹¹. Independent de locul exact de proveniență, cert este faptul că aceasta apare în *chora* Histriei, întrucât distanța dintre zona înconjurătoare a orașului grecesc și teritoriul satului Sinoie se înscrie în zona directă de activitate histriană.

Această nouă și deosebit de interesantă descoperire are o triplă semnificație și importanță totodată. Prima dintre acestea se referă la felul în care este interpretată roata în numismatică în general și în cea histriană în special. În ultima vreme, roata de pe emisiunile histriene a fost interpretată ca simbol solar¹². O astfel de opinie

este întru totul plauzibilă, recenta descoperire venind în sprijinul acesteia. Aplicarea roții pe tipul de obiect-monedă în formă de frunză de laur nu poate fi întâmplătoare. Asocierea celor două simboluri are la bază o certă semnificație religioasă, ambele urmând a fi puse în relație cu cultul zeului Apollon la Histria, ca și cu poziția de prim ordin pe care acest zeu o ocupa în viața spirituală a orașului.

Aceste două simboluri se constituie în cele mai vechi dovezi sigure ale adoptării de către Histria a lui Apollon ca zeu principal al cetății. În sprijinul unei astfel de concluzii pot fi aduse și alte argumente de ordin numismatic, arheologic și epigrafic. În a doua jumătate a secolului al IV-lea a.Chr., Histria emite monede cu efigia lui Apollon cu cunună de lauri, iar în veacurile următoare, monede cu același zeu, în alte ipostaze, și cu capul lui Helios. Emblema orașului, vulturul pe delfin, prezentă frecvent în întreaga monetărie histriană, pare să fie și ea în strânsă legătură cu cultul lui Apollon. Din domeniul arheologic dispunem, de asemenea, de o serie de mărturii de o deosebită însemnătate, din rândul cărora fac parte: templu, altar, portic, o statuie de bronz, precum și capul unei statui monumentale reprezentând pe Helios. Din punct de vedere epigrafic, Apollon este atestat la Histria cu epitetetele de *Iatros* și *Pholeuterios*¹³.

Cea de-a doua problemă pe care o ridică vârful de săgeată-monedă pe care s-a aplicat o roată este de ordin cronologic. Deși s-a considerat de mai multă vreme că monedele histriene cu roata urmează imediat în timp obiectelor premonetare de tipul vârfurilor de săgeți, dispunem acum de o dovadă concretă. În plus, se poate admite că a existat chiar un moment de interferență, când circulau ambele mijloace de schimb. Ținând seama că semnele premonetare amintite sunt datate, îndeobște, în a doua jumătate a secolului al VI-lea și primele decenii ale secolului al V-lea a.Chr., iar monedele cu roata începând cu mijlocul secolului al V-lea și până către mijlocul secolului al IV-lea a.Chr., ar rezulta că cele două mijloace de schimb circulau împreună prin anii 460–450 a.Chr. În această privință este semnificativ faptul că piesa în formă de frunză de laur mai sus pomenită a fost turnată o dată cu simbolul în formă de roată cu patru spițe. Cu alte cuvinte, nu poate fi vorba aici de aplicarea unei contramărci ulterior emiterii acesteia. Raritatea unor asemenea piese ne dovedește că ne aflăm într-o etapă în care vârfurile de săgeți-monedă nu mai erau în uz curent și dominant, ci numai ca exemplare rare și izolate, care circulau în virtutea tradiției. De asemenea, este limpede că din aceeași perioadă, poate chiar înainte de mijlocul secolului al V-lea a.Chr., concomitent cu baterea primelor monede de argint, se trece și la turnarea celor dintâi emisiuni histriene de bronz.

În al treilea rând, aceeași descoperire vine să aducă un plus de clarificare în ceea ce privește stabilirea locului de emiterie a vârfurilor de săgeți-monedă, eliminând astfel, cel puțin în parte, unele din ezitățile de până acum. Se știe acum foarte bine că roata a fost utilizată de Histria, ca simbol, pe aversul primelor sale emisiuni de bronz. Imprimarea aceleiași reprezentări, fără nici o deosebire, pe un astfel de obiect-monedă s-a făcut, fără nici un dubiu, în atelierele Histriei. De aici rezultă, cu destulă claritate, că Histria, așa cum am afirmat-o în mai multe rânduri, poate fi considerată ca fiind cel dintâi și cel mai important emitent al acestui interesant mijloc de schimb premonetar.

Fig. 1. Etaloane de schimb și monede de bronz histriene; 1-2 vârfuli de săgeți-monedă; 3-4 monede cu roata: 3 turnată, 4 bătută.

b. În aceeași colecție a domnului Miltiade Cârlan se mai află și două monede histriene, din categoria celor cu roata, reprezentând variante ale tipului de bază, bine cunoscut. Una dintre acestea este emisă prin folosirea procedurii tehnice de turnare, cu două peduncule laterale. Pe avers este redată o roată cu patru spițe dispuse în formă de cruce, fiind înconjurată de un cerc liniar, întreaga imagine plasându-se către mijlocul flanului monetar, la o distanță sensibilă față de marginea monedei. Pe revers, în zona centrală a flanului, se află legenda ΙΣΤΡ (fig. 1/3). Din descoperirile de până acum nu se cunoaște o astfel de emisiune cu roata. Ea se deosebește de seria principală, atât prin tipul de roată și amplasarea acesteia în cadrul reversului, cât și prin legendă, care are în plus o literă, fiind mult mai îngrijit scrisă, ca pe emisiunile de argint din aceeași vreme. O asemenea variantă pare a fi emisă, în cantități ne semnificative, în faza finală a tipului respectiv, cândva către mijlocul secolului al IV-lea a.Chr.

Un al doilea exemplar, provenind din aceeași colecție, aparține tot categoriei monedelor histriene cu roata. Tipul de avers este asemănător piesei prezentate mai sus, în sensul că cercul roții este detașat de conturul flanului monetar. Pe revers, din păcate, nu se mai păstrează nici o urmă din legendă. În schimb, moneda în discuție nu mai face parte din seria emisiunilor turnate, ci a celor obținute prin batere. Are greutatea de 0,95 g și diametrul de 9 mm (fig. 1/4). Din datele de care dispunem, exemplarul de față ar fi al patrulea din seria pieselor bătute. Prima dintre acestea provine din Insula Șerpilor-Leuke¹⁴, a doua de la Histria¹⁵, iar cea de-a treia din satul Istria¹⁶. Toate sunt de același tip, cu roata pe avers și legenda ΙΣΤΡΙ pe revers. Această variantă, deosebindu-se de tipul principal prin forma roții și a legendei, precum și prin tehnică, urmează a fi plasată în timp către finele categoriei monetare generale, foarte probabil pe la mijlocul secolului al IV-lea a.Chr., precedând cronologic primele serii de emisiuni histriene de bronz bătute. Avem în vedere, înainte de toate, cele dintâi monede cu capul zeului fluvial Istros, care pot fi datate începând, probabil, cu mijlocul secolului al IV-lea a.Chr., urmând astfel, în timp, emisiunilor cu roata obținute prin batere. Monedele cu roata, în general, circulă paralel cu emisiunile de argint, cu funcții și roluri diferite însă. Se știe, de pildă, că vârfurile de săgeți-monedă au fost utilizate deopotrivă, atât pentru nevoile curente ale pieții interne, cât și în raporturile cu populația locală din hinterland. O dată cu emiterea primelor monede de argint de către Histria, situația se schimbă. Piese de argint sunt destinate pieței externe, iar cele de bronz cu roata, cu precădere nevoilor interne. Așa se explică faptul că monedele de argint, sub formă de tezaure sau ca piese izolate, se întâlnesc aproape exclusiv în teritoriile din afara orașului, uneori la distanțe foarte mari¹⁷, în timp ce emisiunile de bronz cu roata circulă pe piețele interne ale orașului și ale coloniilor acestuia¹⁸, Tomis, Niconium și Argamum. Ele apar cu totul izolat în mediul autohton și niciodată sub formă de tezaure.

Din cele prezentate în rândurile de mai sus rezultă cu claritate că noile descoperiri monetare histriene vin să contribuie în mod substanțial la rezolvarea și înțelegerea unor probleme de ordin religios și numismatic din istoria de început a orașului Histria.

NOTE

¹ P.O. Karyškovskij, MASP, 5, 1966, p. 149-160; A. Zaginajlo, MASP, 10, 1971, p. 70-71; cf. și P. Alexandrescu, SICI, 12, 1970, p. 151-154; Alexandra Wasowicz, *L'Olbia Pontique et son territoire*, Paris, 1975, p. 56, 60.

² Arian, *Periplu*, 31; Pick, p. 180–181.

³ Descoperirea la Constanța, în cuprinsul unor locuințe din secolele VI–V a.Chr., similare celor întâlnite în straturile arhaice de pe platoul din vestul cetății Histria și a celor din așezarea de la Tariverde, a unui însemnat număr de vârfuri de săgeți-monedă și emisiuni histriene cu roata, poate constitui o dovadă că Tomisul a fost o colonie a Histriei, sub tutela căreia se va afla până la războiul cu Byzantion (cf. A. Rădulescu, C. Scorpan, *Pontica*, 8, 1975, p. 9 și urm.; C. Scorpan, *SCN*, 7, 1980, p. 25–34; R. Ocheșeanu, P.I. Dicu, *BSNR*, 75–76 (1981–1982), 1983, p. 441; pentru opinia potrivit căreia Tomisul ar fi colonie histriană, scurte referiri la Gh. Poenaru Bordea, *SCIV*, 21, 1970, I, p. 137 și în *BSNR*, 67–69 (1973–1975), 1975, p. 20; C. Preda, în *Istro-Pontica. Muzeul tulcean la a 50-a aniversare 1950–2000; Omagiu lui Simion Gavrilă la 45 de ani de activitate 1955–2000*, Tulcea, 2000, p. 111–114.

⁴ O situație similară pare să fi existat și la Argamum, unde s-au descoperit vârfuri de săgeți-monedă, din zonă provenind cel mai mare număr de tezaure cu astfel de mijloace de schimb, precum și un tezaur cu monede de argint histriene din secolul al V-lea a.Chr.; cf. Maria Coja, Peuce, 2, 1971, p. 179–190; idem, *BMI*, 41, 1972, 3, p. 33–42; Mihaela Mănușcu-Adameșteanu, *SCN*, 8, 1984, p. 17–24; cf. și Al. Avram, *Symposia Thracologica*, 7, Tulcea, 1989, p. 73.

⁵ Florentina Preda, *AUB*, 16, 1961, p. 7–10; C. Preda la C. Preda, H. Nubar, *Histria III. v. Descoperirile monetare 1914–1970*, București, 1973 (în continuare *Histria III*), p. 17–19 și mai ales *Istoria monedei în Dacia preromană*, București, 1998, p. 30–42, cu bibliografia generală.

⁶ Gh. Poenaru Bordea, E. Oberländer-Târnoveanu, *Actes du Ier Congrès International de Thracologie*, 2, București, 1980, p. 141–150.

⁷ T. Gerasimov, *Izvestija Sofia*, 12, 1938, p. 424–427; idem, *Arheologija Sofia*, 1–2, 1959, p. 85–87.

⁸ *Ibidem*; în plus, *Izvestija Sofia*, 15, 1946, p. 48 și în *Arheologia*, 1–2, 1975, p. 85–86; Gh. Poenaru Bordea, E. Oberländer-Târnoveanu, *ibidem*; Gh. Poenaru Bordea, în *EAIVR*, I, p. 81; idem, în *Simpozion Chișinău 2000*, p. 10 și mai ales nota 20.

⁹ Aceste vârfuri de săgeți-monedă și monedele de bronz cu roata care formează obiectul acestei prezentări au fost comunicate de Miltiade Cârlan la Simpozionul Național de Numismatică de la București, 1996, și la cel de la Bărlad, 1999. Ambele categorii de descoperiri ne-au fost puse la dispoziție pentru publicat de către Miltiade Cârlan, căruia îi aducem sincere mulțumiri și pe această cale.

¹⁰ Pentru atribuirea vârfurilor de săgeți-monedă și a emisiunilor histriene cu roata cultului lui Apollon la Histria, a se vedea P. Alexandrescu, *Pontica*, 19, 1986, p. 24, și Al. Avram, *ibidem*.

¹¹ Gh. Poenaru Bordea, *Dacia*, N.S., 40–42 (1996–1998), 2000, p. 425; idem, în *Simpozion Chișinău 2000*, p. 10, nota 20; cf. și catalogul *Numismatik Lanz*, München, 62, 26, XI, 1992, p. 13, nr. 125, pl. 6.

¹² Gh. Poenaru Bordea, *BSNR*, 67–69 (1973–1975), 1975, p. 19 și mai ales B. Mitrea, *Pontica*, 15, 1982, p. 89–97; cf. și P.O. Karyškovskij, *Numismatika antičnogo Pričernomorija*, Kiev, 1982, p. 80–98; idem, *Monety Ol'vii*, Kiev, 1988, p. 33.

¹³ Pentru bibliografie a se vedea Alexandra Ștefan, în *EAIVR*, I, p. 80–81.

¹⁴ B. Pick, *op. cit.*, p. 180–182, nr. 535, după informația lui N. Murzakievicz, *Zapiski Odesskogo arheologičeskogo obščestva*, 3, 1852, nr. 4; cf. și A. Zaginajlo, *Kratkie Soobščeniija*, 1965, p. 167–175.

¹⁵ C. Preda, H. Nubar, *Histria III*, p. 37 și 103, nr. 231.

¹⁶ I. Donoiu, *SCN*, 7, 1980, p. 133–134.

¹⁷ B. Mitrea, *StCl*, 7, 1965, p. 143–167; C. Preda, *Istoria monedei în Dacia preromană*, București, 1998, p. 54–60; K. Dimitrov, *Stephanos Numismatikos, Edith Schönert-Geiss zum 65 Geburtstag*, Berlin, 1998, p. 215–219.

¹⁸ C. Preda, *SCN*, 3, 1960, p. 21–35; idem, în *Histria III*, p. 32–37; A. Zaginajlo, *MASP*, 5, 1966, p. 100–131; pentru Tomis, cf. C. Scorpan, *SCN*, 7, 1980, p. 30–33.

RÉSUMÉ

Dans le territoire rural de la cité antique d'Istros ont été découvertes quelques pièces numismatiques extrêmement intéressantes. On discute ici deux "pointes de flèches – monnaies" qui appartiennent à la série des pièces en forme de feuille de laurier avec le sigle A (fig. 1/1) et une roue avec quatre raies (fig. 1/2). On présente aussi deux autres monnaies histriennes de bronze avec la roue – un exemplaire moulé (fig. 1/3) et l'autre frappé (fig. 1/4) – qui représentent des variantes tardives du type principal bien connu. Toutes ces découvertes sont liées au culte d'Apollon, la principale divinité d'Istros.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Étalons d'échange et monnaies de bronze histriennes; 1-2 pointes de flèches-monnaies; 3-4 monnaies avec la roue: 3 moulée, 4 frappée.

CATALOG

Fig. 1

1. Pointe de flèche-monnaie, sigle A

2. Pointe de flèche-monnaie, sigle A

3. Roue-monnaie moulée

4. Roue-monnaie frappée

5. Roue-monnaie moulée

6. Roue-monnaie moulée

7. Roue-monnaie moulée

8. Roue-monnaie moulée

9. Roue-monnaie moulée

10. Roue-monnaie moulée

11. Roue-monnaie moulée

12. Roue-monnaie moulée

13. Roue-monnaie moulée

14. Roue-monnaie moulée

15. Roue-monnaie moulée

16. Roue-monnaie moulée

17. Roue-monnaie moulée

18. Roue-monnaie moulée

19. Roue-monnaie moulée

20. Roue-monnaie moulée

21. Roue-monnaie moulée

22. Roue-monnaie moulée

23. Roue-monnaie moulée

24. Roue-monnaie moulée